

Stimulus «Ukraine» and Associative-Semantic Field of Students' Mental Lexicons*

Стимул «Україна» й асоціативно-сміслове поле ментальних лексиконів студентів**

Viktorija Hrukach

Ph.D. in Jurisprudence,
Associate Professor

E-mail: Lesya612@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4304-4831

Вікторія Грукач

кандидат юридичних наук,
доцент

Olesia Tkachenko

Ph.D. in History, Associate Professor

E-mail: Lesya612@ukr.net
orcid.org/0000-0003-1071-6937

Олеся Ткаченко

кандидат історичних наук, доцент

Tatiana Solovyova

Ph.D. in History, Associate Professor

E-mail: Soloveva071@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3663-8562

Тетяна Соловйова

кандидат історичних наук, доцент

*Pereiaslav-Khmelnytskyi
Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University*
✉ 30, Sukhomlynskyi Str.,
Pereiaslav-Khmelnytskyi,
Kyiv Reg., Ukraine, 08401

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»*
✉ вул. Сухомлинського, 30,
Переяслав-Хмельницький,
Київська обл., Україна, 08401

Original manuscript received December 06, 2018

Revised manuscript accepted September 27, 2019

* This study is done within the framework of the State project (Registration number 0119U100726).

** Дослідження виконане в рамках Держбюджетного проекту (реєстраційний номер 0119U100726).

ABSTRACT

The purpose of the article is to make an aspectological review of the scientific literature with a regard to the level of study the concept «Ukraine», as well as to describe the data obtained as a result of a free associative experiment directed on studying of the individual models of students' mental lexicon, paying attention to its structural features of expression and varieties of semantic-meaning zones, on the basis of which to make suggestions on the importance of the development of future specialists' reflective associative thinking in the social and communicative sphere of the system «man-man.»

Methods. There were used such general scientific methods such as: a) the analysis of the domestic and foreign psycholinguistic sources and motivation of theoretical approaches; b) systematization of the data of theoretical analysis on the level of problem elaboration that has been declared and specification of the basic approaches and principles; c) generalization of the results of theoretical analysis in relation to scientific approaches; d) the analysis of the experimental data, its systematization and description; e) modeling of the factual material, which evidences the base of the conclusions. Among the partial methods it was used the widely applied method of free associative experiment, its chain variant, on the basis of which were determined the individual mental models, its varieties and semantic-semantic zones.

The results of the study testify to the unique specificity of the individual mental spheres and reactions of the recipients. Experimental material confirms that individual speech, on the basis of which the mental lexicon of the individual is formed and developed, is not just a system of formal signs for interaction and communication: it simultaneously represents the verbal intellect of the native speaker, his system of ideological values, emotional and evaluative palette of reaction; it is the representative of his psyche, experience, erudition, verbal memory and the quality of its reproduction.

Conclusions. Indirectly through the different VMs and associative ranks, we make a generalization that the verbal-associative memory field in recipients is formed and actualized to a different extent, as well as the higher mental functions, which confirms the relevance of the study of verbal consciousness of the personality of future specialist in the process of professional development.

Key words: association, free chain experiment, mental lexico, gestalt, individual mental models.

Вступ

У контексті потужних викликів сьогодення сучасна психолінгвістика активно оновлює свою проблематику та стає одним із найважливіших інструментів вивчення людської свідомості та всього комплексу ментально-когнітивних процесів. Висловлюючи загальну установку сучасних когнітологів, Ж. Фоконьє

зазначає: «Лінгвістика стає чимось більшим, ніж самодостатня обмежена галузь вивчення мови; вона вносить свій вклад у відкриття й пояснення загальних аспектів людського пізнання» (Кубрякова, 2004: 13).

Когнітивні дослідження – магістральний напрям сучасної науки, який передбачає перш за все вивчення свідомості комплексом методів, розроблених різними дослідниками. О. Залевська справедливо зазначає, що за останні десятиліття в світовій науці все більш впевнено заявляє про себе інтегративний підхід до аналізу мисленнєво-мовленнєвих явищ, чим забезпечується можливість трактувати мову як одну із складових злагодженого ансамблю *психічних процесів* з усіма наслідками, що впливають. Такий підхід не може більше обмежуватися рамками «чистої» лінгвістики або історії чи філософії мови й потребує опори на результати досліджень у різних галузях науки про людину, її природу, свідомість, її діяльність, ментальний лексикон (Залевская, 2005)

Ідеї, висловлені в численних дослідженнях у цьому аспекті, виконані в рамках різних наук і в різні історичні періоди (Потебня, 1976, 1989; Выготский, 1999, 2003; Леонтьев, 1969, 1977; Wales & Marshall, 1966; Kiss, 1969; Kiss, Armstrong, Milroy & Piper, 1972; Osgood & Tzeng, 1990; Lakoff, 1993; Виттгенштейн, 1994; Храмова, 1992; Селіванова, 2006; Василик, 2008, 2010; Марчук, 2009; Колоколова, 2011; Губко, 2015; Мудраченко, 2013, Hartig, 1999; Jung & Rilkin, 1919 та інші), потребують *подальшого поглиблення, осмислення та узагальнення з урахуванням потреб і знань сьогодення.*

Актуальність запропонованого дослідження зумовлена тим, що отриманий експериментальний матеріал дає можливість аналізувати в напрямку від суб'єктивно-індивідуальних вербальних реакцій реципієнтів до об'єктивного їх узагальнення за різними психолінгвістичними параметрами.

Мета статті: здійснити теоретичний контент-огляд наукової літератури з досліджуваної проблеми та провести емпіричне дослідження, застосувавши асоціативний експеримент для визначення індивідуальних моделей ментальних лексиконів студентів, звернувши увагу на їх структурні особливості вираження й різновиди семантико-сміслових зон.

Методи та методика дослідження

Згідно з метою статті використано такі загальнонаукові методи, як: а) *аналіз* вітчизняних і зарубіжних психолінгвістичних джерел і мотивація теоретичних підходів за темою статті; б) *систематизація* даних теоретичного аналізу про рівень розробленості проблеми; в) *узагальнення* результатів теоретичного аналізу наукових підходів до питання, що визначено в дослідженні; г) *класифікація та моделювання* фактичного матеріалу, що є доказовою базою висновків. Серед *часткових* методів використано метод вільного асоціативного експерименту, його *ланцюжковий* різновид, а також зіставно-описовий, статистичний і метод анкетування.

Традиційна схема експерименту: $S \rightarrow \blacksquare \rightarrow R$, де S – стимул, а R – реакція, а між ними *зв'язок* через «чорну скриню», яка символізує те, що недосягне прямому спостереженню й матеріалізується словом. При цьому стимул розуміють як стимульний матеріал або як стимульний матеріал у поєднанні з умовами та методиками експерименту (Золотова, 2005). Саме така традиційна послідовність стала основою проведення асоціативного ланцюжкового експерименту, до якого було залучено 142 респонденти в статусі студентів-українців 1–4 курсів педагогічного університету. Їм було запропоновано анкету, що включала: 1. Анкетні дані [а) Курс навчання; б) Факультет; в) Спеціальність; г) Стать; ґ) Рік, число, місяць народження; д) Українська мова – рідна чи друга]. 2. Зміст анкети, в якій формулювалося завдання, зокрема: «Запишіть максимально повно словами думки, які виникають у Вашій свідомості, у Вашій внутрішній пам'яті, коли Ви думаєте (або чуєте) про Україну».

У статті з огляду на регламент друку подаються частково результати експериментальних даних, отриманих як рефлексі-асоціати на стимул. З метою забезпечення валідності отриманих результатів враховувалися основні чинники впливу з увагою до існуючих у науковому інформаційному полі узагальнень (Горошко, 2001), зокрема: 1) Ціннісність і зрозумілість стимульного слова, багатство його смислових аспектів, значення в соціально-культурному житті етносу; 2) Професіоналізм, поведінка експериментатора, його властивості, контактність зі студентами; 3) Форма реалізації та спосіб презентації стимульного матеріалу; 4) Умови проведення

експерименту; 5) Психофізичні та соціо-культурні характеристики осіб, які беруть участь у експерименті; 6) Обробка асоціативного матеріалу, його опрацювання за встановленими критеріями.

Під ланцюжковою асоціацією розуміємо некероване, спонтанне протікання процесу відтворення змісту ментального лексикону в свідомості й підсвідомості реципієнта, так званий «потік підсвідомості». Цим методом охоче користуються психоаналітики. Такий тип експерименту кваліфікується ще як експеримент із подовженою реакцією (Леонт'єв, 2001).

Використовувана при описі експериментального матеріалу методика асоціативного гештальту ґрунтується на наступних положеннях: а) При сприйнятті стимулу в свідомості сприймаючого фіксується не слово (текст) у його матеріальній формі, а деякий інваріантний ланцюжок смислів, образів свідомості, асоціацій (Жинкин, 1958); б) Правомірно, мабуть, говорити про існування асоціативної граматики в ментальному лексиконі індивіда, яка укладена в асоціативно-вербальній мережі носія мови і становить собою його природну граматику, покладену в основу індивідуальної мовної діяльності (Караулов, 1999); в) Асоціативно-вербальна мережа, таким чином, займає проміжне положення між системою мови й мовленням (Караулов, 1999); г) Спільність асоціацій, що корелюються, викликаються спільністю образів, які традиційно функціонують у мові й культурі народу (Бацевич, 2007; Горошко, 2001, 2003; Мудраченко, 2013; Терехова, 2013а, 2013б, 2017 та ін.).

Результати теоретичного дослідження

Відповідно до задекларованої теми та визначених завдань проведено теоретично-аспектологічний огляд наукових розвідок концепту «Україна».

Власну назву «Україна» обрано як стимул для асоціативного ланцюжкового експерименту тому, що в змісті й значенні цього топоніму інтегрально й латентно зберігаються найповніше *такі когнітивні ознаки* етноніму «українець» (Губко, 2015), зокрема: 1. Світогляд, світосприйняття, світовідчуття, світорозуміння, устремління, цінності, рефлексії. 2. Історично сформовані та усталені в пам'яті духовні, морально-етичні навички, ідеали, цінності,

які пошановуються в суспільстві, є внутрішньою домінантою еволюційного поступу. 3. Спонтанні рефлекси, підсвідомий потяг до такого способу організації побуту, який набув статусу норми для етносу, пройшовши довгий шлях культурно-історичного становлення й апробації досвідом. 4. Сукупність психічних, інтелектуальних, ідеологічно-світоглядних, релігійно-конфесійних, мистецько-естетичних, історично-традиційних, духовно-етичних, ідейно-ціннісних, антропологічних та інших особливостей мислення індивіда чи соціальних груп. Усім комплексом названих та інших ознак етноніму «українець» спрямовується не тільки напрямок думок, але й створюються мотиваційно-сміслові орієнтири самосвідомості та ментальності в цілому.

Елементи психічного складу етносу та його представників, як поєднання етнічної самосвідомості, мають *історичний* характер, передаються з покоління в покоління і змінюються водночас із змінами умов життя. Психічний склад етносу виступає *синтезом* усіх предків, які сприяли утворенню цього етносу. Г. Лебон (2016) зазначив, що не лише живі, а й *мертві* відіграють значну роль у психічному житті народу. Вони творці його моралі та рушії його поведінки.

Нерозривність понять мови й мовної особистості наслідуються сучасною гуманітарною наукою з методологічної концепції В. фон Губольдта (1984), що стверджував принципову подібність народу в цілому й окремої людської особистості мові, що особливо яскраво виявляється у відомих категоріях «характер, ментальність». Згідно В. фон Гумбольдту, «кожна особистість несе в собі всю людську природу», будучи «явним відкриттям всієї повноти» (Гумбольдт, 1984: 55) останньої, подібно до того, як «кожна мова є відгомін загальної природи людини» (Гумбольдт, 1984: 320). Для когнітивного циклу наук останніх десятиліть практичною аксіомою є положення про те, що «не можна пізнати саму по собі мову, не вийшовши за її межі, не звернувшись до її творця, носія, користувача – до людини, до конкретної мовної особистості» (Караулов, 1987: 7) Інакше кажучи, наука, що вивчає різні аспекти природної мови людини, не може не бути *антропологічною*, хоча б тому, що будь-яка етнічна мова, по суті, становить собою «щось середньоарифметичне», отримане із сукупності її проявів загальномовної людської здатності в окремих «індивідуальних головах» (Бодуэн де Куртенэ, 1963).

Отже, прийшов час переходити від розгляду мови та всіх її аспектів і одиниць, чим твориться, фактично, цілісний мислемовленнєвий психовібраційний простір нашого буття (Хайдеггер, 1993), як замкнутої, відстороненої від носія системи, коли відношення мови до людини носить чисто декларативний характер, до вивчення мови переважно з *позицій людини*, її потреб. Це відноситься також і до вивчення широкого кола проблем значення мовних одиниць: розгляд їх у відриві від людини, що оперує ними, можна, користуючись порівнянням У. Чейфа (1975), прирівняти до *опису виробництва молока без урахування корови*, тому не випадково останнім часом активно розробляються нові напрями дослідження мови – психосемантика, психолінгвопрагматика тощо.

З огляду на те, що асоціативні зв'язки мають глобальний характер та інтегрують усі типи зв'язків (Горошко, 1998), охопити наявну в науковому просторі інформацію з використанням асоціативного методу дослідження не реально. На думку Г. Пауля (1960) мова є системою асоціацій або «психічних образів», а психологія є для лінгвістики «законодавчою» наукою, оскільки мова належить до психічних явищ і «будь-яка мовна творчість завжди індивідуальна». Відповідно, «психічне ... відбувається в одиничній душі, згідно загальним законам індивідуальної психології» (Пауль, 1960: 36–51).

У методології дослідження спираємося також на висловлену позицію І. Бодуена де Куртене про те, що «... з мовного мислення можна виявити ціле своєрідне мовне знання всіх областей буття і небуття, всіх проявів навколишнього світу, як матеріального, так і індивідуально-психологічного та соціального (громадського)» (Бодуэн де Куртенэ, 1963: 312).

Концепт «Україна» охоплює найбільш повно історичні особливості становлення й розвитку українського етносу, його антропологічні, психологічні, генетичні, ландшафтно-географічні, екологічні, духовно-культурні, а також економічні, юридично-правові, міждержавні, політичні, релігійні властивості, що сприяє дослідженню цього концепту в різних аспектах і напрямках на різному мовному матеріалі тощо.

У мовній картині світу українців концепт УКРАЇНА вербалізується в різних дискурсах, представляючи концептуальну та семантико-сміслову взаємодію архетипних, символічних,

метафоричних, метонімічних, асоціативних, ментальних уявлень представників етносу, що соціально усталені. Назвемо перш за все такі підходи: 1) *фольклорно-пісенний* на матеріалі народних пісень різного історичного періоду (Данилюк, 2006); 2) *суспільно-політичний* із залученням для порівняльного аналізу наявних у різних носіїв мов стереотипних уявних образів щодо топонімів-концептів *Україна, Франція та Велика Британія* у масмедійному дискурсі (Білошицька, 2016); 3) *психолінгвокогнітивний (від індивідуальної свідомості до культури) та психолінгвокультурологічний (від культури до індивідуальної свідомості) аналіз концепту Україна* в художньому дискурсі (Хоменська, 2016; Боева, 2014); 4) *когнітивний* з увагою до механізмів освоєння дійсності через вербалізацію національно маркованого концепту «Україна» на матеріалі етномовних кліше – фразем різних типів у *фольклорному* дискурсі (Шарманова, 2008); 5) *публіцистично-мемуарний* на основі польськокомовної мемуаристики (Дорогович, 2011); 6) *психолінгвістичний та лінгвокультурний* з увагою до *асоціативного* потенціалу концептів БАТЬКІВЩИНА, ВОЛЯ, СВОБОДА на матеріалі англійської, французької, польської та української мов (Марчук, 2009); 7) *лінгвокультурний* на матеріалі сучасного англкомовного газетного дискурсу статей із газети NewYork Times періоду 1991–1997 рр., представивши вербалізований концептуальний простір тематично-смысловими зонами «ПОЛІТИКА УКРАЇНИ», «ЕКОНОМІКА УКРАЇНИ», «НАРОД УКРАЇНИ» і «КУЛЬТУРА УКРАЇНИ» з увагою до поняттєво-ціннісного змісту концепту «Україна», що динамічно змінюється в залежності від історичного періоду розвитку українського соціуму й аксіологічних орієнтирів суб'єктів дискурсу, дослідила Т. Мудраченко (2013). *Етнопсихолінгвістичні та філософсько-соціологічні аспекти ментальності українців і їх духовної культури, що є вихідною матрицею світорозуміння й ставлення до світу, а також лексико-семантичним змістом мови й мовлення, поведінкові архетипи спільноти, умонастрої, вербалізацію морально-етичних концептів в українській мовній картині світу, лексику реклами і семантичні конструкції асоціативного поля* досліджують (Лисий, 1995; Храмова, 1992; Горошко, 1998; Терехова, 2013а, 2013б, 2017; Вдовиченко, 2015; Колоколова, 2011; Бацевич, 2011 та інші).

Г. Василенко (2016) досліджує концепт Україна в психолінгвокогнітивному та лінгвоміжкультурному аспектах перекладознавчого аналізу в контексті англomовної культури. Колектив науковців під керівництвом А. Кудряченко (2010) у колективній монографії, здійснюючи філософсько-культурний та історично-політичний аналіз концепту Україна, всебічно досліджують культурно-цивілізаційний поступ України. *Історико-онтологічний* аспект концепту Україна в публіцистиці літературних видань другої половини ХХ – початку ХХІ ст. як концептосферу національної ідентичності здійснює Л. Василик (2006, 2008, 2010). Особливості мовного втілення концепту «Україна» в текстах спогадів українських шістдесятників, висвітлює А. Задорожна (2015). М. Варданян (2017) концепт «УКРАЇНА» аналізує на матеріалі художнього дискурсу – творів для дітей і юнацтва письменників української діаспори ХХ століття, чим визначається певною мірою *міфопоетичний* аспект аналізу. У розвідках І. Браги (2002), А. Колоколової (2011) та інших дослідників концепт «Україна» обґрунтовується як *мета, еволюційний орієнтир, шанс, морально-історичний вибір і перспектива*, що синхронізується з потенціалом українців. Д. Наливайко (1992, 1998) досліджує рецепцію України в Західній Європі ХІ–ХVІІІ ст. на матеріалі західноєвропейських літературних пам'яток, аналізуючи наслідки асимілятивних процесів для історичних перекинувань, а також системи поглядів і панівних стереотипів.

Здійснений контент-огляд переконує, що визначений у дослідженні аспект вивчення концепту «Україна», як стимулу для породження ментальних реакцій учасників асоціативного експерименту, що є основою появи індивідуальних ментальних моделей, не був достатньо в центрі уваги дослідників, чим і обґрунтовується актуальність здійсненого експерименту.

Результати експериментального дослідження

Асоціативний підхід до вивчення ментального лексикону особистості, як і до вивчення інших питань психолінгвістики, свого часу високо оцінив О.О. Леонт'єв, який відзначав «...принципову єдність психологічної природи семантичних і асоціативних

характеристик слів» (Леонтьев, 1969: 168). Для аналізу реакцій реципієнтів використано гештальтний підхід структурування асоціативного матеріалу. Гештальти (від нім. Gestalt – фігура, цілісна форма, образ, структура) – *константний цілісний* фрактал свідомості, що відтворюється у вигляді фігур, структур, образів і формується через прагнення до структурування поля сприйняття та його усвідомлення.

Поняття гештальта увів Дж. Лакофф у своїй роботі «Лінгвістичні гештальти», де стверджується, що «... думки, сприйняття, емоції, процеси пізнання, моторна діяльність організовані за допомогою одних і тих же структур, які називаються гештальтами. ... Гештальти є одночасно цілісними й доступними аналізу» (Лакофф, 1981: 359).

Гештальт-теорія поряд з когнітивізмом знаходить все більше застосування в різних галузях науки. Розробку гештальт-теорії ведуть такі відомі дослідники як Д. Хеффлер (Häffler, 1998), С. Чесноков (2009) та ін. У роботі «Феноменологія діалогів у гештальт-теорії, математиці, логіці» зазначається: «Усі феномени свідомості пояснюються тільки через гештальти, зв'язки між ними, засоби створення (видалення) та актуалізації гештальтів. ... Свідомість оперує виключно гештальтами, їх локалізацією в просторі-часі і зв'язками між гештальтами. Гештальт – суть першоелементи («атоми») свідомості. Більш елементарних одиниць свідомості не існує» (Чесноков, 2009: 49).

У запропонованому дослідженні «асоціативний гештальт» є *інструментом* структурування асоціативних рядів кожного учасника на стимул «Україна», з подальшим формуванням ментальних моделей та їх структурно-смысловим аналізом. Асоціативний гештальт можна співставити з логічною структурою поля (Караулов, 1987). *Асоціативний* гештальт відбиває структуру асоціативних полів, показує їхні спільні та відмінні риси, передає особистісні смисли, бо враховує всі, навіть поодинокі, реакції (Марковина & Данилова, 2000).

До участі в асоціативному експерименті було залучено студентів різного професійного спрямування – майбутні історики, фінансисти, філологи, біологи, психологи, фахівці фізичної культури, всього 142 респонденти. Загальна кількість вербальних моделей (ВМ) на стимул «Україна» з увагою до статі подана в табл. 1.

З огляду на те, що кількість учасників жіночої й чоловічої статі, які брали участь в асоціативному експерименті, різна, провести порівняння й співставлення за гендерною ознакою не можна, хоч наявний «живий матеріал» засвідчує певні гендерні особливості в реакціях учасників, особливо жіночої статі.

Таблиця 1. Загальна кількість вербальних моделей (ВМ) на стимул «Україна»

Вербальні моделі (ВМ) на стимул «Україна»	Істор. ж. ч.		Фінан. ж. ч.		Фізкул. ж. ч.		Філолог. ж. ч.		Біолог. ж. ч.		Психол. ж. ч.		Всього ВМ ж. ч.	
Кільк. ВМ з увагою до статі	35	28	12	2	5	12	25	7	1	5	8	2	86	56
Разом ВМ:	44,3% (n=63)		9,8% (n=14)		11,9% (n=17)		22,5% (n=32)		4,2% (n=6)		7,0% (n=10)		100,0% (n=142)	

За прийнятою методикою було отримано 142 індивідуальні цілісні вербальні структури фактичного мовного матеріалу, що представили особливості ментального лексикону кожного учасника експерименту. На цій основі було сформовано 13 вербальних моделей (ВМ) з урахуванням мовно-структурних і семантико-сміслових особливостей їх вираження.

За критерієм *кількісного* представлення реакцій-асоціатів на стимул «Україна» ВМ розподілено на три групи – а) низькочастотні; б) більш частотні; в) частотні в межах реципієнтів певного фаху. У даній статті здійснюється розгляд низькочастотних вербальних моделей.

До низькочастотних моделей віднесено першу, третю, шосту, восьму, дев'яту, десяту та дванадцяту, що подано в табл. 2.

Таблиця 2. Низькочастотні вербальні моделі

Особливості їх мовного вираження	ж	ч	Всього
ВМ №1 Одне слово-асоціат.	3	5	8
ВМ №3 Антонімічна сполука, що виражає внутрішній стан напруги респондента й неоднозначність індивідуальної реакції на стимул «Україна».	1	1	2
ВМ №6 Оформлення реакції на стимул «Україна» тільки словосполученням (або словосполученнями).	1	2	3
ВМ №8 Відмова (прочерк у анкеті) представити вербальні еквіваленти реагування на стимул «Україна». Мотивація латентна.	3	6	9

ВМ №9	Вираження реакції на стимул «Україна» іншою мовою у формі міні-спогаду про дитинство	2	–	2
ВМ №10	Респондент інформує реченням без врахування інструкції анкети. Відповідь тяжіє до відмови.	–	1	1
ВМ №12	Міні-роздум про місто, людей, природу, естетику місцевості та Україну в цілому	1	–	1
Всього ВМ		7,8% (n=11)	10,5% (n=15)	18,3% (n=26)

Еквіваленти ментального лексикону респондентів, які віднесено до ВМ № 1 представлені словоформами, що подано в табл. 3.

Таблиця 3. Низькочастотна ВМ № 1

Одиничні асоціати, породжені реципієнтами на стимул «Україна»	
<i>Реципієнти жіночої статі</i>	<i>Реципієнти чоловічої статі</i>
Сало	Батьківщина
Патріотизм	Батьківщина
Незалежна	Гордість
	Хаос
	Домівка

Представлений фактичний матеріал, як реакція учасників експерименту на стимул «Україна», засвідчує, що смислові асоціації індивідуального ментального простору респондентів мають чотири чітких спрямування: а) громадянсько-державницька позиція; б) добродушні роздуми про рідну домівку та добробут; в) позитивне внутрішнє відношення до соціально-політичних процесів, що відбуваються в Україні; г) увага до складних турбулентно-трансформаційних змін, що динамічно й швидко відбуваються, викликаючи відчуття безпорядку, безладдя. Відсутність знань про особливості часового періоду, в якому живемо, може стати основою різних деструкцій психосоматичних характеру. Вербальна модель № 3, що за структурою вираження є антонімічною, використана двома учасниками вільного асоціативного експерименту. Асоціати такого змісту чітко передають внутрішній стан напруги й неоднозначність психореакцій, які, фактично, є шкідливими для їхнього психоемоційного здоров'я: 1. *Страх і гордість (ч.)*. 2. *«Позитивізм» – рідний край, кохана, моя, пишаюсь, поле з колосками, калина. «Негативізм» – бідність, недосконалість*

влади, медицини, освіти (ж.). Психологічний стан респондента жіночої статі, як свідчить наведений текст, перебуває в глибокому травматичному напруженні, бо, з одного боку, «... рідний край, кохана, моя...», а з другого – «... бідність, недосконалість влади, медицини, освіти...». Оформлення реакції на стимул «Україна» тільки словосполученням (чи кількома словосполученнями), що стало підставою для виділення їх у окрему ВМ №6, характерно для трьох реципієнтів: 1. *Гідна держава (ж.)*. 2. *Моя Батьківщина (ч.)*. 3. *Парламентсько-президентська республіка, унітарна держава, перемінна економіка (ч)*. Усі реакції позитивні, хоч словосполучення «перемінна економіка» може бути усвідомленим чи неусвідомлюваним евфемізмом із прихованим негативним смислом.

Дев'ять учасників вільного асоціативного експерименту відмовилися (ВМ № 8) представити вербальні еквіваленти свого індивідуального ментального лексикону, як реакцію на стимул, поставивши прочерк у анкеті. Мотивація такої позиції, такої закритості та не бажання співпрацювати латентна й потребує окремого вивчення цілого ряду чинників.

Наступні дві вербальні моделі (№ 10, № 12) також є поодинокими, але вони представляють неповторний ментальний внутрішній світ особистості студента, особливості їх реагування на стимул, тому потребують уваги: а) респондент чоловічої статі інформує про реакцію на стимул реченням без повного врахування поданої в інструкції рекомендації («Залежно від змісту почутого»). Така відповідь тяжіє до формальної відписки; б) одна з учасниць експерименту жіночої статі передає реакцію на стимул «Україна» у формі позитивного філософсько-ліричного міні-роздуму про місто, людей, естетику місцевості та Україну в цілому – *«Інколи думаю: чому я живу саме тут? Але мені подобається, коли люди щиро й милосердно ставляються до інших людей. Дуже приємно бачити місто з охайно доглянутою місцевістю. Взагалі, Україна дружна – й мені це подобається»*.

Понятійний компонент стимулу «Україна» в різних індивідуальних лексиконах респондентів, що засвідчується експериментальним матеріалом, має різні семантико-сміслові проєкції, які вербалізується прямо чи опосередковано в різних аспектах, зокрема: а) *географічний* – Україна як територія; б) *психоментальний* – Україна як рідний дім, рідна земля, край дідів

і прадідів; в) *етнополітичний* та *історичний* – Україна як держава; г) *поліетнічний* – Україна як народ; г) *мистецько-культурний* – Україна як традиції, звичаї, символи, обряди; д) *соціально-громадянський* – Україна як колектив громадян.

Показово, що серед представленого фактичного «живого» матеріалу відсутні асоціати, які б торкалися молодіжної теми кохання, любові, поезії, розваг, що виразно засвідчує тональність внутрішньої зібраності й напруги, що синхронізується з непростими трансформаційними процесами сьогодення, як в Україні, так і на планеті в цілому.

Висновки

Здійсненим ланцюжковим асоціативним експериментом засвідчена неповторна специфіка індивідуальних ментальних сфер і реакцій учасників.

Експериментальним матеріалом підтверджується, що індивідуальне мовлення, на основі якого розвиваються ментальні лексикони індивіда, є не просто системою формальних знаків для взаємодії, спілкування й комунікації: воно одночасно представляє вербальний інтелект носія мови, його систему світоглядних цінностей, емоційно-оцінну палітру реагування; є представником його психіки, досвіду, ерудиції, семантичної пам'яті та здатності до якісного відтворення її вібраційно-сміслового змісту.

Опосередковано через відмінні ВМ та асоціативні ряди робимо узагальнення, що вербально-асоціативні поля пам'яті в респондентів сформовані й актуалізовані різною мірою, як і вищі психічні функції.

Подальше вивчення експериментального матеріалу дасть можливість більш глибоко простежити й систематизувати: 1) гендерні відмінності в реагуваннях реципієнтів; 2) кількісне домінування семантико-сміслових зон; 3) специфіку оцінно-експресивних реакцій на стимул «Україна» в учасників жіночої та чоловічої статі; 4) змінність реакцій на стимул у респондентів різних регіонів України з виділенням синхронних зрізів новітньої історії життя країни; 5) зіставно-порівняльні показники оцінних стереотипів на стимул «Україна» представниками інших етносів;

б) ядерні й периферійні асоціати вербальних моделей з урахуванням гендерних відмінностей тощо.

Література

- Бацевич, Ф.С. (2007). *Словник термінів міжкультурної комунікації*. Київ: «Довіра».
- Білошицька, В.О. (2016). До проблеми стереотипізації у масмедійному дискурсі. *Opera Slavica XXVI*, 4, 5–16.
- Боева, Е.В. (2014). Актуалізація концепту УКРАЇНА в поетичному дискурсі Т.Г. Шевченка. *Odessa Linguistic Bulletin. Одеський лінгвістичний вісник. Одесский лингвистический вестник*, 3, 45–50.
- Бодуэн де Куртенэ, И.А. (1963). *Избранные труды по общему языкознанию* (Т. 1–2). Москва: Изд-во АН СССР.
- Брага, І.І. (2002). Мовна репрезентація образу держави у пресі України (кінець 1970-х – поч. 2000-х років). *Автореф. дис. канд. філол. наук*. Київ.
- Варданян, М.В. (2017). Концепт «УКРАЇНА» в духовних рефлексіях письменників української діаспори: міфопоетивний. *Bulletin of Mariupol State University. Вісник Маріупольського державного університету. Вестник Мариупольского государственного университета*, 17, 17–23.
- Василенко, Г.В. (2016). Відтворення образу України в англійських перекладах української поезії другої половини ХХ століття. *Дис. канд. філол. наук*. Запоріжжя.
- Василик, Л.Є. (2006). Концепти Україна та свобода в реалізації ідеї українського державотворення: історико-онтологічний аспект. *Національна періодика початку ХХ століття: розвиток і реалізація української ідеї державотворення: Матеріали Міжнародної наук. конференції, присвяченої 100-літтю газети «Рада»* (с. 100–101). Київ.
- Василик, Л.Є. (2008). Концептуально-філософські параметри України як дому в публіцистиці літературних видань другої половини ХХ – початку ХХІ ст. *Scientific presentations. Наукові виклади. Научные изложения*, 1, 51–54.
- Василик, Л.Є. (2010). Сучасна світоглядна публіцистика літературно-художніх видань в контексті української журналістики: концептосфера національної ідентичності. *Автореф. дис. д-ра наук із соц. комунікації*. Київ.
- Вдовиченко, Н.В. (2015). Вербалізація вербально-етичних концептів в українській мовній картині світу. *Дис. канд. філол. наук*. Одеса.
- Виттгенштейн, Л. (1994). *Философские работы*. Москва: «Гнозис».
- Выготский, Л.С. (2003). *Психология развития человека*. Москва: «Смысл».
- Выготский, Л.С. (1999). *Мышление и речь*. Москва: «Лабиринт».
- Горошко, Е.И. (2001). *Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента*. (Монографія). Харьков; Москва: Изд. Группа «РА-Каравелла».
- Горошко, Е.И. (2003). Языковое сознание (ассоциативная парадигма). *Автореф. дис. д-ра філол. наук*. Харьков.
- Горошко, Е.И. (1998). Специфика ассоциативного сознания некоторых групп русскоязычного населения Украины. *Language Consciousness: Formation and Functioning. Мовна свідомість: формування і функціонування. Языковое*

- сознание: формирование и функционирование (с. 186–200). Москва: Ин-т языкозн. РАН.
- Губко, О. (2015). *Психологія українського народу*. Київ: ФОП Стебеляк О.М.
- Гумбольдт, фон В. (1984). *Избранные труды по языкознанию*. Москва: «Прогресс».
- Данилюк, Н.О. (2006). Концепт «Україна» в мові української народної пісні. *Scientific Bulletin. Науковий вісник. Научный вестник*, 7, 292–297.
- Дорогович, Н.О. (2011). Експресивне вираження лінгвоконцепту УКРАЇНА в літературі українського резистансу 40–50-х років ХХ століття. *Philological studios. Філологічні студії. Филологические студии*, 6, 571–579.
- Жинкин, Н.И. (1958). *Механизмы речи*. Москва: «Наука».
- Задорожна, А.С. (2015). Особливості мовного втілення концепту «Україна» в текстах спогадів українських шістдесятників. *Scientific works. Наукові праці. Научные работы*, 241(253), 41–46.
- Залевская, А.А. (2005). *Психолингвистические исследования. Слово. Текст: Избранные труды*. Москва: «Гнозис».
- Залевская, А.А. (1990). *Слово в лексиконе человека: Психолингвистическое исследование*. Воронеж: Изд-во «Воронеж».
- Золотова, Н.А. (2005). Ядро ментального лексикона человека как естественный метаязык. *Автореф. дисс. д-ра. филол. наук*. Тверь.
- Кудряченко, А. (Ред.). (2010). *Институт европейских досліджень НАН України*. (Монографія). Київ: У-тет «Україна».
- Караулов, Ю.Н. (1999). *Активная грамматика и ассоциативно-вербальная сеть*. Москва: «Наука».
- Караулов, Ю.Н. (1987). *Русский язык и языковая личность*. Москва: «Наука».
- Колоколова, А. (2011). Номінація країн як засіб концептуалізації знань про світ в українській публіцистиці ХХ-початку ХХІ ст. *Автореф. дис. канд. філол. наук*. Харків.
- Кубрякова, Е.С. (2004). Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. *Роль языка в познании мира*. Москва: «Языки славянской культуры».
- Лакофф, Дж. (1981). Лингвистические гештальты. *Новое в зарубежной лингвистике*, 10, 89–112.
- Лебон, Г. (2016). *Психология народов и масс*. О.А. Радченко (перев. с француз.). Москва: АСТ.
- Леонтьев, А.А. (2001). *Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии: избр. психол. тр.* Москва: Москов. психолого-соц. ин-т; Воронеж: «МОДЭК».
- Леонтьев, А.А. (1969). *Язык, речь, речевая деятельности*. Москва: «Просвещение».
- Леонтьев, А.А. (1977). Общие сведения об ассоциациях и ассоциативных нормах. *Словарь ассоциатив. норм рус. языка*. Москва: Изд-во Моск. ун-та.
- Лисий, І. (1995). Менталітет і духовна культура українців. *Philosophical and sociological thought. Філософська і соціологічна думка. Философская и социологическая мысль*, 11–12, 37–59.
- Марковина, И.Ю., & Данилова, Е.В. (2000). Специфика языкового сознания русских и американцев: опыт построения «ассоциативного гештальта» текстов оригинала и перевода. *Language consciousness and the image of the world. Мовна свідомість і образ світу. Языковое сознание и образ мира* (с. 116–132). Москва: Ин-т языкознания РАН.

- Марчук, У.Б. (2009). Асоціативний потенціал лінгвокультурних концептів у різносистемних мовах. *Автореф. дис. канд. філол. наук*. Київ.
- Мудраченко, Т.Б. (2013). Актуалізація концепту УКРАЇНА в сучасному англійському газетному дискурсі. *Автореф. дис. канд. філол. наук*. Харків.
- Наливайко, Д.С. (1992). *Козацька християнська республіка (Запорозька Січ у західноєвропейських літературних пам'ятках)*. Київ: «Дніпро».
- Наливайко, Д.С. (1998). *Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст.* Київ: «Основи».
- Пауль, Г. (1960). *Принципы истории языка*. Москва: Изд. «Иностран. л-ры».
- Потебня, А.А. (1989). *Слово и миф*. Москва: «Правда».
- Потебня, А.А. (1976). *Эстетика и поэтика*. Москва: «Искусство».
- Селіванова, О.О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: «Довкілля-Київ».
- Терехова, Д.І. (2013а). Використання психолінгвістичних методів дослідження для міжмовних і міжкультурних зіставлень. *Scientific Bulletin of the UNESCO KNU Department. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Научный вестник кафедры ЮНЕСКО КНЛУ*, 27, 25–31.
- Терехова, Д.І. (2013б). Основні стратегії асоціювання східних слов'ян на прикладі асоціативних полів слів держава, государство, дзяржава. *Problems of Comparative Semantics. Проблеми зіставної семантики. Проблемы сопоставимой семантики*, II, 31–38.
- Терехова, Д.І. (2017). Психолінгвістичний аналіз асоціативних полів слова-стимулу Друг за даними спрямованих асоціативних експериментів. *KNU Bulletin. Вісник КНЛУ. Вестник КНЛУ*, 20(2), 85–91.
- Хайдеггер, М. (1993). *Путь к языку. Время и бытие. Статьи и выступления* (с. 391–406). Москва: «Республика».
- Хоменська, І.В. (2016). Вербалізація концепту Україна в українському художньому дискурсі. *Автореф. дис. канд. філол. наук*. Київ.
- Храмова, В. (1992). До проблеми української ментальності. *Українська душа*. Київ: «Фенікс».
- Чейф, У.Л. (1975). *Значение и структура языка*. (Монографія). Москва: Прогресс.
- Чесноков, С.В. (2009). *Феноменология диалогов в гештальт-теории, математике, логике*. Москва: URSS.
- Шарманова, Н.М. (2008). Етноконцепт Україна як фрагмент когнітивного освоєння Всесвіту. *Scientific Bulletin of the Kryvyi Rih State Pedagogical University. Науковий вісник Криворізького держ. педагог. ун-у. Научный вестник Криворожского держ. педагог. ун-м*, 2, 60–65.
- Jung, C., & Rilkin, F. (1919). The Association of Normal Subjects. *Studies in Word Association*. New-York. <https://doi.org/10.1037/13030-002>
- Hartig, M. (1999). *Psycholinguistik des Deutschen*. Berlin: Weidler Buchverlag [in Germany].
- Häffler, D. (1998). *Grundlagen der Theoretischen Logik und Gestaltbewegen*. Leipzig: Kreis [in Germany].
- Kiss, G. (1969). Steps towards a model of word selection. In D. Michie & B. Meltzer (Eds.), *Machine Intelligence* (p. 100). Edinburgh University Press.
- Kiss, G., Armstrong, C., Milroy, R., & Piper, J. (1972). *An associative Thesaurus of English*. Edinburgh: University of Edinburgh, MRC Speech and Communication Unit.

- Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 203–251). New York, NY, US: Cambridge University Press.
- Wales, R.J., & Marshall, J.G. (1966). The organization of linguistic performance. *Psycholinguistic Papers* (pp. 29–95). Edinburgh: Edinburgh Univ. Press.
- Osgood, C.E., & Tzeng, O.C.S. (1990). *Language, Meaning and Culture: The Selected Papers of C.E. Osgood*. New York: Praeger Publishers.
- Koval, V., Polyezhaev, Y., & Bezkhlibna, A. (2018). Communicative competences in enhancing of regional competitiveness in the labour market. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4(5), 105–113. doi: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-105-113>

References

- Batsevich, F.S. (2007). *Slovnnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Glossary of intercultural communication]*. Kyiv : Trust [in Ukrainian].
- Beloshitskaya, V.O. (2016). Do problemy stereotypizatsii u masmediinomu diskursi [To the problem of stereotyping in media discourse]. *Opera Slavica XXVI*, 4, 5–16 [in Ukrainian].
- Boeva, E.V. (2014). Aktualizatsiia kontseptu UKRAINA v poetychnomu diskursi T.H. Shevchenka [Update of the concept of UKRAINE in the poetic discourse of TG Shevchenko]. *Odeskyi Lihvistychnyi Visnyk – Odessa Linguistic Bulletin*, 3, 45–50 [in Ukrainian].
- Baudouin de Courtenay, I.A. (1963). *Yzbrannyye trudyi po obshchemu yazykoznaniiu [Selected Works on General Linguistics]* (Vols. 1–2). Moscow: Publishing House of the USSR Academy of Sciences [in Russian].
- Braha, I.I. (2002). Movna reprezentatsiia obrazu derzhavy u presi Ukrainy (kinets 1970-kh – poch. 2000-kh rokiv) [Representation of the image of the state's power in Ukraine is modern (Kinets of the 1970s – almost 2000s rock)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Vardanyan, M.V. (2017). Kontsept «UKRAINA» v dukhovnykh refleksiiakh pysmennykiv ukrainskoi diaspory: mifopoetyvnyi [The concept of «UKRAINE» in the spiritual reflections of the writers of the Ukrainian diaspora: myth-poetic]. *Visnyk Mariupolskoho Derzhavnoho Universytetu – Bulletin of Mariupol State University*, 17, 17–23 [in Ukrainian].
- Vasilenko, G.V. (2016). Vidtvorennia obrazu Ukrainy v anhlomovnykh perekladakh ukrainskoi poezii druhoi polovyny XX stolittia [Reproduction of the image of Ukraine in English-language translations of Ukrainian poetry in the second half of the twentieth century]. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
- Vasylik, L.E. (2006). Kontsepty Ukraina ta svoboda v realizatsii idei ukrainskoho derzhavotvorennia: istoryko-ontolohichnyi aspekt [Concepts Ukraine and freedom in the realization of the idea of Ukrainian state formation: historical and ontological aspect.]. *Materialy Mizhnarodnoi Nauk. Konferentsii Prysviachenoi 100-Littiu Hazety «Rada» – Materials of the International Sciences, conference, awarded 100-year newspaper «Rada»* (pp. 100–101). Kyiv [in Ukrainian].
- Vasylik, L.E. (2008). Kontseptualno-filosofski parametry Ukrainy yak domu v publitsystytsi literaturnykh vydan druhoi polovyny XX – pochatku XXI st. [Conceptual and philosophical parameters of Ukraine as a home in journalism

- of literary editions of the second half of the XX-beginning of XXI centuries]. *Naukovi Vyklady – Scientific presentations, 1*, 51–54 [in Ukrainian].
- Vasylik, L.E. (2010). Suchasna svitohliadna publitsystyka literaturno-khudozhnikh vydan v konteksti ukrainskoi zhurnalistyky [Contemporary worldview journalism of literary and artistic publications in the context of Ukrainian journalism: the conceptual sphere of national identity]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Widowichenko, N.V. (2015). Verbalizatsiia verbalno-etychnykh kontseptiv v ukrainskii movnii kartyni svitu [Verbalization of verbal-ethical concepts in the Ukrainian linguistic picture of the world]. *Candidate's thesis*. Odessa [in Ukrainian].
- Wittgenstein, L. (1994). *Fylosofskye raboty [Filisofsky works]*. Moscow: «Gnosis» [in Russian].
- Vygotsky, L.S. (2003). *Psykhohohyia razvytyia cheloveka [Psychology of human development]*. Moscow: «Meaning» [in Russian].
- Vygotsky, L.S. (1999). *Myshlenie y rech [Thinking and Speech]*. Moscow: «Labyrinth» [in Russian].
- Galton, Francis (n.a.). *Elektronnyi resurs. [Electronic resource]*. Retrieved from <http://psyera.ru/frensis-galton-bio.htm> [in Russian].
- Goroshko, E.I. (2001). *Yntehratyvnaia model svobodnogo assotsyatyvnoho eksperymenta [Integrative model of a free associative experiment Kharkov]*. Moscow: Publishing House Group «RA-Caravel» [in Russian].
- Goroshko, E.I. (2003). Yazykovoie soznanye (assotsyatyvnaia paradyhma) [Linguistic consciousness (associative paradigm)]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kharkiv [in Russian].
- Goroshko, E.I. (1998). Spetsyfyka assotsyatyvnoho soznanyia nekotorykh hrupp russkoiazynchnoho naseleennia Ukrainyi [The specificity of the associative consciousness of some groups of the Russian-speaking population of Ukraine]. *Movna Svidomist: Formuvannia i Funktsionuvannia – Language Consciousness: Formation and Functioning*. Moscow: Institute of Linguistics [in Russian].
- Gubko, O. (2015). *Psykhohohyia ukrainskoho narodu [Psychology of the Ukrainian people]*. Kyiv: FOP Stebelyak OM [in Ukrainian].
- Humboldt, von W. (1984). *Yzbrannyye trudy po yazykoznanie [Selected works on linguistics]*. Moscow: «Progress» [in Russian].
- Danilyuk, N.O. (2006). Kontsept «Ukraina» v movi ukrainskoi narodnoi pisni [The concept of «Ukraine» in the language of Ukrainian folk song]. *Naukovyi Visnyk – Scientific Bulletin, 7*, 292–297 [in Ukrainian].
- Dorogovich, N.O. (2011). Ekspresyvne vyrazhennia lnhvokontseptu UKRAINA v literaturi ukrainskoho rezystansu 40–50-kh rokiv XX stolittia [Expressive expression of the linguoconcept of UKRAINE in the literature of Ukrainian resistance of the 40–50s of the XX century]. *Filolohichni studii – Philological studios, 6*, 571–579 [in Ukrainian].
- Zhinkin, N.I. (1958). *Mekhanizmy rechi [Speech mechanisms]*. Moscow: «Science» [in Russian].
- Zadorozhnaya, A.S. (2015). Osoblyvosti movnoho vtilennia kontseptu «Ukraina» v tekstakh spohadiv ukrainskykh shistdesiatnykiv [Features of the linguistic embodiment of the concept of «Ukraine» in the texts of memoirs of Ukrainian sixties]. *Naukovi Pratsi – Scientific works, 241(253)*, 41–46 [in Ukrainian].
- Zalevskaia, A.A. (2005). *Psikholingvisticskiye issledovaniya. Slovo. Tekst [Psycholinguistic research. Word. Text]*. Moscow: «Gnosis» [in Russian].

- Zalevskaya, A.A. (1990). *Slovo v leksykone cheloveka: Psykholingvystycheskoe yssledovanye* [The word in the vocabulary of man. Psycholinguistic research]. Voronezh : Publishing house of «Voronezh» [in Russian].
- Zolotova, N.O. (2005). Yadro mentalnogo leksykona cheloveka kak estestvennyie metazyazyk [The core of the mental vocabulary of man as a natural metalanguage]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Tver [in Russian].
- Kudriachenko, A. (Ed.). (2010). *Instytut yevropeiskyykh doslidzhen NAN Ukrainy* [Institute for European Studies, NAS of Ukraine]. Kyiv: U-thet Ukraine [in Ukrainian].
- Karaulov, Yu.N. (1999). *Aktyvnaia hrammatyka y assotsyatyvno-verbalnaia set* [Active grammar and associative verbal network]. Moscow: «Science» [in Russian].
- Karaulov, Yu.N. (1987). *Russkiy yazyk y yazykovaia lychnost* [Russian language and language personality]. Moscow: «Science» [in Russian].
- Kolokolova, A. (2011). Nominatsiia krain yak zasib kontseptualizatsii znan pro svit v ukrainskii publitsystytsi XX – pochatku XXI st. [Nomination of countries as a means of conceptualizing knowledge about the world in Ukrainian journalism of the XX – early XXI centuries]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Kubryakova, E.S. (2004). *Yazyk y znanye. Na puty polucheniya znanyi o yazyike: chasty rechy s kohnytnoi tochky zreniia* [Language and knowledge. Towards gaining knowledge of the language: parts of speech from a cognitive point of view]. *Rol yazyka v poznannyi myra – The role of language in the knowledge of the world*. Moscow: «Languages of Slavic culture» [in Russian].
- Lakoff, J. (1981). Linyvystycheskye heshtalyi [Linguistic gestalt]. *Novoe v zarubezhnoy lingvistike – New in foreign linguistics*, 10, 89–112 [in Russian].
- LeBon, G. (2016). *Psykhohohyia narodov y mass* [Psychology of nations and masses]. O.A. Radchenko (Trans). Moscow: AST [in Russian].
- Leontiev, A.A. (2001). *Yazyk y rechevaia deiatelnost v obshchei y pedahohycheskoi psykhohohy* [Language and speech activity in general and pedagogical psychology]. Moscow: Moscow. psychological and social. Inst.; Voronezh : «MODEK» [in Russian].
- Leontiev, A.A. (1969). *Yazyk, rech, rechevaia deiatelnosty* [Language, speech, speech activities]. Moscow : «Enlightenment» [in Russian].
- Leontev, A.A. (1977). Obshchye svedeniya ob assotsyatsyakh y assotsyatyvnyih normakh [General information about associations and associative norms]. *The dictionary is associative. norms rus. language*. Moscow: Moscow Publishing House Universities [in Russian].
- Lysy, I. (1995). Mentalitet i dukhovna kultura ukrainsiv [The mentality and spiritual culture of Ukrainians]. *Filosofska i sotsiolohichna dumka – Philosophical and sociological thought*, 11–12, 37–59 [in Ukrainian].
- Markovina, I.Yu., & Danilova, E.V. (2000). Spetsyfyka yazykovoho soznaniia russkiykh y amerykantsev: opyt postroeniia «assotsyatyvnoho heshtalta» tekstov oryhynala y perevoda [The specifics of the linguistic consciousness of Russians and Americans: the experience of constructing an «associative gestalt» of the texts of the original and translation]. *Yazykovoie soznanie i obraz mira – Linguistic consciousness and the image of the world* (pp. 116–132). Moscow [in Russian].
- Marchuk, V.B. (2009). Asotsyatyvnyi potentsial linhvokulturnykh kontseptiv u riznosystemnykh movakh [The associative potential of linguistic and cultural

- concepts in multilingual languages]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Mudrachenko, T.V. (2013). Aktualizatsiia kontseptu UKRAINA v suchasnomu anhlo movnomu hazetnomu dyskursi [An update of the UKRAINE concept in contemporary English-language newspaper discourse]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
- Nalivayko, D.S. (1992). *Kozatska khrystyianska respublika (Zaporozka Sich u zakhidnoievropeiskyykh literaturnyykh pamiatkakh) [Cossack Christian Republic (Zaporozhye Sich in Western European Literary Monuments)]*. Kiev: «Dnipro».
- Nalivayko, D.S. (1998). *Ochyma Zakhodu. Retseptsiia Ukrainy v Zakhidnii Yevropi XI – XVIII st. [The eyes of the West. Reception of Ukraine in Western Europe XI–XVIII centuries]*. Kyiv: «Fundamentals» [in Ukrainian].
- Paul, G. (1960). *Pryntsypy ystoryy yazyka [Principles of the history of language]*. Moscow: Publishing House «Foreign l-ry» [in Russian].
- Potebnya, A.A. (1989). *Slovo y myf [Word and myth]*. Moscow: «True» [in Russian].
- Potebnya, A.A. (1976). *Estetyka y poetyka [Aesthetics and poetics]*. Moscow: «Art» [in Russian].
- Selivanov, O.O. (2006). *Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]*. Poltava: «Environment-Kiev» [in Ukrainian].
- Terekhov, D.I. (2013a). Vykorystannia psykholinhvistychnyykh metodiv doslidzhennia dlia mizhmovnykh i mizhkulturnyykh zistavlen [The use of psycholinguistic research methods for interlingual and intercultural comparisons]. *Scientific Bulletin of the UNESCO KNLU Department – Scientific Bulletin of the UNESCO Chair of KNLU*, 27, 25–31 [in Ukrainian].
- Terekhova, D.I. (2013b). Osnovni stratehii asotsiuvannia skhidnykh slovian na prykladi asotsiatyvnykh poliv sliv derzhava, hosudarstvo, dziarzhava [The basic strategies of association of the Eastern Slavs on the example of associative fields of words state, state, state]. *Problemy Zistavnoi Semantyky – Problems of Comparative Semantics*, 11, 31–38 [in Ukrainian].
- Terekhova, D.I. (2017). Psykholinhvistychnyi analiz asotsiatyvnykh poliv slova-stymulu Druh za danymy spriamovanykh asotsiatyvnykh eksperymentiv [Psycholinguistic analysis of the associative fields of the stimulus word Friend after these directives of asocial experiments]. *KNLU Bulletin – KNLU Bulletin*, 20(2), 85–91 [in Ukrainian].
- Heidegger, M. (1993). Put k yazyiku [The path to the language]. *Vremia y bytye: Staty y vyistupleniya – Time and being: Articles and speeches* (pp. 391–406). Moscow: «Republic» [in Russian].
- Khomenska, I.V. (2016). Verbalizatsiia kontseptu UKRAINA v ukrainskomu khudozhnomu dyskursi [Verbalization of the concept of UKRAINE in the Ukrainian artistic discourse]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- Khramova, V. (1992). *Do problemy ukrainskoi mentalnosti [To the problem of Ukrainian mentality]*. *Ukrainian soul – Ukrainian soul*. Kyiv: «Phoenix» [in Ukrainian].
- Cheyff, W.L. (1975). *Znachenye y struktura language [The meaning and structure of the language]*. Moscow: «Progress» [in Russian].
- Chesnokov, S.V. (2009). *Fenomenolohiya dyalohov v heshtalt-teoryy, matematyke, lohyke [The phenomenology of dialogs in Gestalt theory, mathematics, logic]*. Moscow: URSS [in Russian].

- Sharmanova, N.M. (2008). Etnokontsept Ukraina yak frahment kohnityvnoho osvoieniia Vsesvitu [Ethnoconcept Ukraine as a fragment of the cognitive development of the universe]. *Naukovyi Visnyk Kryvorizkoho Derzh. Pedahoh. Un-U. – Scientific Bulletin of the Kryvyi Rih State Pedagogical University*, 2, 60–65 [in Ukrainian].
- Jung, C., & Rilkin, F. (1919). The Association of Normal Subjects. *Studies in Word Association*. New-York. <https://doi.org/10.1037/13030-002>
- Hartig, M. (1999). *Psycholinguistik des Deutschen*. Berlin: Weidler Buchverlag [in Germany].
- Häffler, D. (1998). *Grundlagen der Theoretischen Logik und Gestaltbewegen*. Leipzig: Kreis [in Germany].
- Kiss, G. (1969). Steps towards a model of word selection. In D. Michie & B. Meltzer (Eds.), *Machine Intelligence* (p. 100). Edinburgh University Press.
- Kiss, G., Armstrong, C., Milroy, R., & Piper, J. (1972). *An associative Thesaurus of English*. Edinburgh: University of Edinburg, MRC Speech and Communication Unit.
- Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. In A. Ortony (Ed.), *Metaphor and thought* (pp. 203–251). New York, NY, US: Cambridge University Press.
- Wales, R.J., & Marshall, J.G. (1966). The organization of linguistic performance. *Psycholinguistic Papers* (pp. 29–95). Edinburgh: Edinburgh Univ. Press.
- Osgood, C.E., & Tzeng, O.C.S. (1990). *Language, Meaning and Culture: The Selected Papers of C.E. Osgood*. New York: Praeger Publishers.
- Koval, V., Polyezhaev, Y., & Bezkhlibna, A. (2018). Communicative competences in enhancing of regional competitiveness in the labour market. *Baltic Journal of Economic Studies*, 4(5), 105–113. doi: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-105-113>

АНОТАЦІЯ

Мета дослідження. Здійснити аспектологічний огляд наукової літератури з увагою до рівня вивченості концепту «Україна», а також опис даних, отриманих у результаті проведення вільного асоціативного експерименту для дослідження індивідуальних моделей ментального лексикону студентів, звернувши увагу на їхні структурні особливості вираження та різновиди семантико-сміслових зон, на основі чого висловити пропозиції щодо важливості розвитку рефлексивного асоціативного мислення майбутніх фахівців соціально-комунікативної сфери в системі «людина – людина».

Методи. Використано такі загальнонаукові методи, як: а) аналіз вітчизняних і зарубіжних психолінгвістичних джерел і мотивація теоретичних підходів; б) систематизація даних теоретичного аналізу про рівень розробленості проблеми, що задекларована, та конкретизація базових підходів і принципів; в) узагальнення результатів теоретичного аналізу наукових підходів; г) аналіз експериментальних даних, їх систематизація й опис; р) моделювання фактичного матеріалу, що є доказовою базою висновків. Серед часткових методів використано широко вживаний метод вільного асоціативного експерименту, його ланцюжковий різновид, на основі якого визначено індивідуальні ментальні моделі, їх різновиди й семантико-сміслові зони.

Результати дослідження засвідчують неповторну специфіку індивідуальних ментальних сфер і реакцій респондентів. Експериментальним матеріалом підтверджується, що індивідуальне мовлення, на основі якого формується й розвивається ментальний лексикон індивіда, є не просто системою формальних знаків для взаємодії й комунікації: воно одночасно представляє вербальний інтелект носія мови, його систему світоглядних цінностей, емоційно-оцінну палітру реагування; є представником його психіки, досвіду, ерудиції, вербальної пам'яті та здатності її відтворювати.

Висновки. Опосередковано через відмінні ВМ та асоціативні ряди робимо узагальнення, що вербально-асоціативне поле пам'яті в учасників сформоване й актуалізоване різною мірою, як і вищі психічні функції, що підтверджує актуальність дослідження вербальної свідомості особистості майбутнього фахівця в процесі професійного становлення.

Ключові слова: асоціація, вільний ланцюжковий експеримент, ментальний лексикон, гештальт, індивідуальні ментальні моделі.

Гуркач Вікторія, Ткаченко Олеся, Соловійова Тат'яна. Стимул «Україна» и ассоциативно-смысловое поле ментальных лексиконов студентов

АННОТАЦИЯ

Цель исследования. Осуществить аспектологический обзор научной литературы, учитывая уровень изученности концепта «Украина», а также описание данных, полученных в результате проведения свободного ассоциативного эксперимента для исследования индивидуальных моделей ментального лексикона студентов, обратив внимание на их структурные особенности выражения и разновидности семантико-смысловых зон, на основе чего высказать предложения по важности развития рефлексивного ассоциативного мышления будущих специалистов социально-коммуникативной сферы в системе «человек – человек».

Методы. Используются следующие общенаучные методы, как: а) анализ отечественных и зарубежных психолингвистических источников и мотивация теоретических подходов; б) систематизация данных теоретического анализа об уровне разработанности задекларированной проблемы и конкретизация базовых подходов и принципов; в) обобщение результатов теоретического анализа научных подходов; г) анализ экспериментальных данных, их систематизация и описание; г) моделирование фактического материала, который является доказательной базой выводов. Среди частных методов использован широко применяемый метод свободного ассоциативного эксперимента, на основе которого определены индивидуальные ментальные модели, их разновидности и семантико-смысловые зоны.

Результаты исследования свидетельствуют о неповторимой специфике индивидуальных ментальных сфер и реакций респондентов. Экспериментальным материалом подтверждается, что индивидуальная речь, на основе которой формируется и развивается ментальный лексикон индивида,

является не просто системой формальных знаков для взаимодействия и коммуникации: она одновременно представляет вербальный интеллект носителя языка, его систему мировоззренческих ценностей, эмоционально-оценочную палитру реагирования; является представителем его психики, опыта, эрудиции, вербальной памяти и умения воспроизводить лексикон.

Выводы. Опосредованно через отличные ВМ и ассоциативные ряды делаем обобщения, что вербально-ассоциативное поле памяти у респондентов сформировано и актуализировано в разной степени, как и высшие психические функции, что подтверждает актуальность исследования вербального сознания личности будущего специалиста в процессе профессионального становления.

Ключевые слова: ассоциация, свободный ассоциативный эксперимент, ментальный лексикон, гештальт, индивидуальные ментальные модели.

